

NUMIZMATIKA V ZBIERKACH TEKOVSKEHO MÚZEA

Peter Pleva

Tekovské múzeum v Leviciach, Sv. Michala 40, 934 69 Levice

E-mail: pleva.peter@centrum.sk

Abstract:

Pleva P. 2010: Numismatics in the collections of the Tekovian museum. Acta Musei Tekovenss Levice 8: 168 – 190.

A numismatic collection of the Tekovian museum in Levice belongs among medium size collections within Slovakia. It provides with the overview about the development of money in our area from the period of Celts to the latest period. The basis of the collection was laid by the founder of the museum Jozef Nécsey. Important findings from Levice and its vicinity have been gradually involved to it. The Celtic treasure from Levice belongs among the most important findings and it consists of 72 silver and 2 golden coins. The collection of Roman coins is very rich, there is Mark Aurelius' medallion from the year 161 in the collection. Hungarian (Ugrian) coins are represented from the first monarch Stephan I to the disintegration of Ausro-Hungarian monarchy. Most of coins are from Kremnica mint, its works are in the collections from 14th century to the present day.

Key words: numismatics, denier, groat, thaler, crown, banknote, medal, corporate finding

ÚVOD

Zbierka mincí, bankoviek a medailí v Tekovskom múzeu patrí k stredne veľkým zbierkam na Slovensku. Spolu je vo fonde numizmatiky evidovaných k 31. 12. 2009 – 7839 zbierkových predmetov. Najväčšiu časť tvoria mince, druhým celkom sú bankovky a odborné poukážky. Okrem toho tvoria súčasť zbierky aj pamätne medaile, vyznamenania, hracie mince, žetóny a dokonca aj jeden kovový gombík s erbom Schoellerovcov. Najväčšia časť sa nachádza v samostatnom fonde numizmatiky. Ďalšie zbierkové predmety numizmatického charakteru sa nachádzajú aj vo fondoch archeológie, histórie a umenia, ale spolu sa v nich nenachádza viac ako 150 mincí alebo medailí.

Najčastejším kovom mincí je striebro, ale vo veľkom počte sa v zbierke nachádzajú aj medené, bronzové a niklové mince. Vo fonde sa nachádzajú iba 3 zlaté mince – dve sú súčasťou keltského pokladu a jedna je kremnická razba Mateja Korvína. Najstarším

súborom mincí vo fonde je známy Poklad keltských mincí z Levíc. Pochádza z druhého storočia pred našim letopočtom a obsahuje 72 strieborných tetradrachiem a 2 zlaté statéry. Okrem tohto pokladu sa v múzeu nachádza ďalších 9 identifikovaných pokladov alebo aspoň ich časti. Ďalšie pokladové kolekcie a hromadné nálezy sa zatiaľ pre nedostatok písomných prameňov nepodarilo potvrdiť, aj keď ich výskytu nasvedčujú niektoré indicie, ako spoločné prírastkové číslo viacerých podobných mincí alebo ich náhly výskyt v skupine mladších mincí s ktorými nemajú nič spoločné. Cieľom príspevku je aspoň v hrubých rysoch predstaviť zbierku numizmatiky z Tekovského múzea.

NÉCSEYHO ZBIERKA

Zbierka mincí sa nachádza vo fonde od založenia múzea Jozefom Nécseyom v roku 1927. Bola súčasťou rozsiahlej zbierky starožitností, písomností a umenia darovaných mestu Levice na položenie základu vtedajšieho Mestského múzea, dnešného Tekovského múzea. Čo presne obsahovala pôvodná numizmatická zbierka Nécseyho, zatiaľ nepoznáme. V archíve múzea sa nenachádza žiadny dokument, ktorý by obsahoval zoznam darovaných mincí. Preto sa pri poslednej revízií spísal zoznam mincí, pri ktorých boli priložené pôvodné papierové obálky s Nécseyho písmom. Takto sa aspoň približne zistilo, akú štruktúru mala časť jeho zbierky. S istotou vieme povedať, že z pôvodnej Nécseyho zbierky sa dodnes nachádza vo fonde numizmatiky 788 mincí. Nejde o úplný zoznam, lebo až na malé výnimky ide o rímske a zahraničné mince. Zo súčasnej zbierky rímskych mincí je to takmer polovica, 197 kusov je určite ešte z jeho zbierok. Spomedzi nich najviac pochádza z obdobia neskorého cisárstva. Z 42 mincí Constantina I. Veľkého pochádza s istotou 31 z Nécseyho zbierok a z 33 mincí Constantina II. 21. Medzi zahraničnými mincami, ktoré pochádzajú od 15. stor. po začiatok 20. stor., sú najviac zastúpené európske štáty. Mimo Európy sú v Nécseyho zbierke iba mince Britských kolónií – Indie a Kanady. Medzi britskými mincami je najviac z obdobia kráľovnej Viktórie. Z Francúzska pochádza 45 mincí od panovania Ľudovíta XIV. až po obdobie tretej republiky, z Poľska 31 mincí, najstaršie od kráľa Jána Alberta (1492 – 1501). Talianske mince spred zjednotenia pochádzajú z rôznych oblastí – Toskánska, Milána, Parmy, Sardínie aj Benátok. Ďalšie mince pochádzajú zo Srbska, Rumunska, Moldavska, Bulharska, Grécka, Turecka, Ruska, Švédska, Dánska, Holandska, Belgicka, Nemecka, Švajčiarska, Španielska a Portugalska. Nécseyho zbierka uhorských mincí bola pravdepodobne zamiešaná medzi ostatné, a tak sa zatiaľ nepodarilo zrekonštruovať, čo pôvodne obsahovala, ale jedna z mincí Bela III. (1172 – 1196) pravdepodobne pochádza z jeho zbierky.¹

Dejiny zbierky

Nécsey daroval svoju zbierku mestu Levice oficiálne 30. júla 1927. Mince previezli z Vrábľa do Levíc 6. novembra 1928, v druhej časti darovaných predmetov, spolu

¹ Zoznam je spracovaný na základe Prírastkových kníh a poslednej revízie Numizmatického fondu z roku 2009.

s inými umeleckými dielami.² Prvým správcom mestského múzea sa stal Eugen Kriek, ktorý pripravoval aj prevzatie predmetov a nainštaloval tiež prvú expozíciu. Či jej súčasťou boli aj mince, nevieme s určitosťou povedať, lebo sa nám zachoval iba súpis vystavených obrazov. V medzivojnovom období do múzea darovali svoje zbierky, v ktorých boli aj mince, známe levické rodiny ako Jozefcsek, Boleman, Kürty, Koperniczky, Laufer, Csorba, Lakner, Bartos a Kucsera.³ Žiaľ, nasledujúce obdobie druhej svetovej vojny spôsobilo stratu mnohých predmetov zo zbierok múzea, vrátane mincí. O tom, čo vlastne obsahovala numizmatická zbierka pred vojnou, nemáme presné informácie. V povojnovom období sa podarilo obnoviť činnosť múzea, ktoré sa niekoľkokrát presťahovalo, najprv do priestorov františkánskeho kláštora a potom do areálu Levického hradu.⁴ Počas týchto sťahovaní zbierka taktiež utrpela straty. Na druhej strane sa začal o numizmatické pamiatky z Levíc starať regionálny bádateľ Pavol Huljak, ktorému sa podarilo znovu roztriediť zachovalé časti zbierok. V roku 1953 múzeum získalo do svojich zbierok numizmatický materiál, dovtedy uložený v mestskej pokladni. MNV (Miestny národný výbor) daroval múzeu stovky mincí a bankoviek, medzi ktorými bol aj najznámejší poklad mincí v zbierkach, a to keltský poklad z Kmeťovej ulice označený ako „barbarské mince“⁵. Okrem keltského pokladu múzeum vtedy získalo hromadný nález denárov zo 16. a začiatku 17. storočia označených dnes ako Levice – 1. ČSR podľa doby nálezu a uhorské mince od Štefana I. až po rozpad monarchie, mince z obdobia 1. ČSR a Slovenského štátu. Neskôr uskutočnil podobný presun numizmatického materiálu aj ONV (Okresný národný výbor), ktorý daroval do múzea okrem strieborných mincí z 19. stor. aj pamätne mince Stalina a Gottwalda, ktoré sa stali po XX. zjazde nechcenými pamiatkami. Po smrti Pavla Huljaka sa o zbierku staral a rozširoval historik Pavol Behula, ktorý sa snažil zachraňovať hromadné nálezy mincí z okolia Levíc. Vďaka jeho práci múzeum získalo významné nálezy, ako leopoldovské mince z Levíc – Podlužianka, nájdený v roku 1955, hromadný nález mincí z 1. pol. 17. stor. Želiezovce – Polák, nájdený v roku 1961, poklad z Nového Tekova – Marušová, nájdený v 60. rokoch, Ondrejovský poklad, nájdený v roku 1971 a iné nálezy.⁶ Pri určovaní a publikovaní nálezov bola veľkou pomocou PhDr. Eva Kolníková, DrSc., numizmatička Archeologického ústavu SAV, ktorá spracovala väčšinu hromadných nálezov. Okrem samotných mincí sa mu podarilo zachrániť aj hlinenú odlievaciu formu, pravdepodobne na keltské zlaté mince. V 80.

² PÖLHÖS, Margaréta. Nové poznatky o vzniku Mestského múzea v Leviciach. s. 100 – 108. In: Acta musei Tekovensis Levice – Zborník Tekovského múzea v Leviciach. roč. VII. – 2008. s. 105.

³ PÖLHÖS, Margaréta: Historické pracovisko a historické zbierky Tekovského múzea. s. 31. In: DANO, Ján. & SMETANA, Vladimír (eds.): Múzeum v premenách času. 1927 – 2002 Pamätnica k 75. výročiu založenia múzea v Leviciach. Tekovské múzeum Levice, 2002.

⁴ DANO, Ján.: Medzníky v histórii Tekovského múzea v Leviciach. s. 3. In: DANO, Ján & SMETANA, Vladimír (eds.): Múzeum v premenách času. 1927 – 2002 Pamätnica k 75. výročiu založenia múzea v Leviciach. Tekovské múzeum Levice, 2002.

⁵ Prírastková kniha – Numizmatika, Tekovské múzeum v Leviciach, pôvodné prírastkové čísla 1380 - 1381

⁶ Prírastková kniha – Numizmatika, Tekovské múzeum v Leviciach, poznámky

rokoch sa ale rozširovanie numizmatického fondu Tekovského múzea výrazne spomalilo, až v 90. rokoch nastala stagnácia. Dôvodov bolo viacero, ale išlo najmä o zlú finančnú situáciu, ktorá nedovoľovala nákupmi získavať významnejšie zbierky a nezaujím, či skôr chýbajúci odborný pracovník, ktorý by si uvedomil dôležitosť tejto zbierky. V súčasnom období je snaha, napriek pretrvávajúcim finančným ťažkostiam, prebudiť túto časť fondu zo spánku a pokúsiť sa doplniť medzery, ktoré vznikli počas posledných 20 rokov.

KELTSKÝ POKLAD Z LEVÍC

Patrí k najhodnotnejším nálezom v numizmatických zbierkach Tekovského múzea. V roku 1930 objavil kopáč, pri kopaní pivnice, na mestskom pozemku za Kmeťovou ulicou poklad keltských mincí uložených v hlinenej nádobke. Nález sa nepodarilo zachrániť celý a je možné, že nálezca časť z neho rozpredal (po predvedení na výsluch bol nálezca Ján Gajdoš pod výrazným vplyvom alkoholu). Správy o tom, koľko kusov mincí obsahoval celý nález, sa rozchádzajú. Vojtech Ondrouch, ktorý o náleze pokladu informoval v časopise Bratislava v roku 1937, mal k dispozícii 51 strieborných tetradrachiem a jednu zlatú mincu. V roku 1939, rakúsky bádateľ Karol Pinka, v katalógu keltských mincí píše o 153 strieborných tetradrachmách a 4 zlatých statérov. Často sa uvádza aj počet 126 tetradrachiem a 5 statérov.⁷ Skutočný počet nájdených mincí sa už asi nepodarí zistiť. V súčasnosti Tekovské múzeum eviduje vo svojich zbierkach 72 strieborných tetradrachiem a 2 zlaté statéry zo spomínaného nálezu. Niekoľko ďalších exemplárov sa nachádza aj v iných slovenských a zahraničných múzeách. V múzeu v Zlatých Moravciach sa nachádzali až do krádeže dve strieborné mince a v Bojniciach niekoľko strieborných a jedna zlatá minca.⁸

Strieborné tetradrachmy levického typu sú nazývané aj audoleontské podľa mincí paiónskeho panovníka Audoleonta (315-285), ktoré Kelti s obľubou napodobňovali. V roku 1845 sa v Bátovciach našiel poklad 50 strieborných mincí podobných levickým minciam, ibaže mali vyššiu hmotnosť a zachoval sa na nich nápis, často v skomolenej alebo skrátenej forme, „AVDOLEONTOS“. Tieto mince sú staršie ako levické, vyrazili ich okolo polovice 3. stor. p. n. l. Z tohto pokladu sa u nás nenachádza ani jedna minca. Pravdepodobne je uložený v niektorom maďarskom múzeu.⁹ Ako dôkaz keltského mincovníctva v našom regióne sa v archeologickej zbierke nachádza šesťuholníková forma na odlievanie mincí s 18 jamkami. Jamky majú priemer zlatých statérov. Kde bola ale presne nájdená, nevieme. Osobitosťou mincí levického typu je hlboký zárez do jadra. Na Slovensku sa našlo iba málo mincí s takýmto zárezom. Išlo pravdepodobne o skúšku kovu, keďže Kelti vedeli raziť tzv. subaerátne mince, kde bol medený mincový kotúčik pozlacovaný alebo postriebrený.

⁷ KOLNÍKOVÁ, Eva., HUNKA, Ján. et al. Kronika peňazí na Slovensku (zost. E. Kolníková). Bratislava - Fortuna libri 2009, s. 17. ISBN 978-80-89379-15-6.

⁸ ONDROUCH, Vojtech. Nálezy keltských, antických a byzantských mincí na Slovensku. I. Bratislava: SAV, 1964, s. 35.

⁹ KOLNÍKOVÁ, Eva., HUNKA, Ján. et al. Kronika peňazí na Slovensku (zost. E. Kolníková). Bratislava - Fortuna libri 2009, s. 17. ISBN 978-80-89379-15-6.

RÍMSKE MINCE

V zbierke sa spolu nachádza 401 rímskych mincí z obdobia cisárstva. Je zastúpená každá dôležitejšia dynastia alebo obdobie. Juliovsko-clauidiovská dynastia je zastúpená 5 mincami. Najstaršou je strieborný denár cisára Augusta (31 p. n. l. – 14 n. l.). Claudius (41 – 54) je zastúpený 3 mincami a Nero (54 – 68) 1 razbou. Z tzv. obdobia štyroch cisárov máme 1 mincu cisára Galbu (68 – 69). Fláviovská dynastia je reprezentovaná 13 mincami: Vespasianus (69 – 79) 8 ks, Titus (79 – 81) 1 ks a Domitianus (81 – 96) 4 ks, dynastia adoptívnych cisárov 43 mincami: Nerva (96 – 98) 2 ks, Traianus (98 – 117) 12 ks, Hadrianus (117 – 138) 16 ks, Antoninus Pius (138 – 161) 6 ks, Marcus Aurélius (161 – 180) 3 ks a Commodus (180 – 192) 4 ks a Severovská dynastia 22 mincami: Septimus Severus (193 – 211) 5 ks, Geta (209 – 212) 2 ks, Caracalla (211 – 217) 6 ks, Elagabal (218 – 222) 1 ks a Alexander Severus (222 – 235) 8 ks.

Obdobie vojenských cisárov je v zbierkach reprezentované 69 mincami: Maximinus Thrax (235 – 238) 1 ks, Gordianus (238 – 244) 5 ks, Philippus Arabs (244 – 249) 5ks, Traianus Decius (249 – 251) 1 ks, Trebonianus Gallus (251 – 253) 4 ks, Valerianus (253 – 261) 2 ks, Gallienus (261 – 268) 13 ks, Claudius II. Gothicus (268 – 270) 7 ks, Aurelianus (270 – 275) 17 ks, Marcus Tacitus (275 – 276) 1 ks a Probus (276 – 282) 1 ks. Zaujímavé sú dve mince z galskej časti Rímskej ríše od cisárov Postuma (256 – 268) a Tetrica (270 – 274). Nasledujúceho obdobia Tetrarchie je v zbierkach 29 mincí: Diocletianus (284 – 305) 9 ks, Maximianus Herculus (286 – 304) 4 ks, Galérius Maximianus (293/305 – 311) 5 ks, Maxentius (306 – 312) 1 ks a Licinius (308 – 324) 10 ks.

Najbohatšie je zastúpená neskorá antika. Z tohto obdobia je v zbierkach 139 mincí, najviac od Constantina I. Veľkého (306 – 337) 42 ks, ďalej: Crispus (323 – 326) 4 ks, Constantinus II. (337 – 340) 4 ks, Constans (337 – 350) 8 ks, Constantinus Gallus (351 – 354) 2 ks, Constantius II. (337 – 361) 33 ks, Delmátius (361 – 362) 1 ks, Julianus Apostata (361 – 363) 3 ks, Jovianus (363 – 364) 3 ks, Valentinianus I. (364 – 375) 15 ks, Gratianus (367 – 383) 6 ks, Valens (367 – 378) 15 ks, Valentiánus II. (375 – 392) 1 ks, Theodosius I. (379 – 395) 1 ks a Iohannes (423 – 425) 1 ks. Z mincí manželiek cisárov sú v zbierke zastúpené: Faustina staršia – manželka Antonina Pia – 7 ks, Faustina mladšia – manželka Marka Aurélia – 3 ks, Lucilla – dcéra Marka Aurélia – 1 ks, Júlia Domna – manželka Septima Severa – 2 ks, Solomina – manželka Galliena – 1 ks a Helena – manželka Constantina I. Veľkého – 1 ks. V zbierkach sa nachádza aj viac bližšie neurčených mincí z 2. až 4. storočia alebo mincí vydaných v provinciách ako napr. minca s nápisom MOESIA SUPERIOR z 3. storočia.¹⁰

¹⁰ Zoznam je spracovaný na základe Prírastkových kníh – Numizmatika a Spoločenské vedy, Tekovské múzeum v Leviciach

Pôvodné vrecká
na mince
z Necseyho zbierky.

Keltské mince
z Levického pokladu,
Audoleontské strieborné
tetrachmi levického
typu a zlaté statéri.

Rím, Markus Aurélius (161 – 180 n. l.), bronzový medailón, 161.

Uhorsko, Štefana I. (1000 – 1038), poldenár, Ag

Viedenské fenigi z pokladu zo Želiezoviec

Uhorsko, Matej Korvín (1458 – 1490), Kremnica, Florén, Au

Arpádovské mince – Denárové obdobie (1000 – 1301)

V numizmatickej zbierke Tekovského múzea sa nachádza spolu 39 mincí z denárového obdobia od 10-tich Arpádovských panovníkov a jedného vojvodu. Najstaršou mincou je strieborný poldenár prvého uhorského kráľa Štefana I. (1000 – 1038) s krížom a nápisom „STEPHANUS REX“. Mince jeho priamych nástupcov v zbierke chýbajú. Z 11. storočia máme 2 denáre Ladislava I. (1077 – 1095). Jeden z nich bol nájdený v roku 1962 počas výstavby III. Základnej školy na Jesenského ulici v Leviciach. Do múzea ju doniesol vtedajší žiak Jozef Zalán.¹¹ Presnejšie údaje o náleze nemáme, no ide o dôležitý doklad o osídlení mesta ešte pred prvej písomnej zmienky o Leviciach z roku 1156. Z prelomu 11. a 12. storočia máme jednu drobnú mincu Kolomana (1095 – 1116). Štefan II. (1116 – 1131) je zastúpený 3 denármi a 3 brakteátmi. Niektorá z týchto mincí Štefana II. pochádza z „malého pokladu“ nájdenom v Hronskom Beňadiku. Bol nájdený ešte pred vznikom múzea, pred rokom 1927, za neznámych okolností.¹²

Najpočetnejšie je zastúpený Belo III. (1172 – 1196). V zbierke sú 3 strieborné denáre, 15 medených mincí a jedna bližšie neurčená minca. Medzi medenými mincami sú dva zaujímavé typy razieb. Prvou je silne štylizovaná napodobenina arabského textu zo zlatých mincí maurskej dynastie Almorávidovcov z Pyrenejského polostrova. Druhým typom je prvá uhorská minca, ktorá má na reverze Madonu s dieťaťom a nápisom „SANCTA MARIA“. Na druhej strane sú zobrazení dvaja bližšie neurčení sediaci panovníci, asi Štefan II. a Belo III. Z panovníkov 13. storočia sú zastúpení Ondrej II. (1205 – 1235) 1 denár Ag., Belo IV. (1235 – 1270) 1 medená minca a 1 denár Ag., Štefan V. (1270 – 1272) 1 denár Ag., Ladislav IV. (1272 – 1290) 1 denár Ag., napodobujúci viedenský fenig a posledný panovník Arpádovského rodu – Ondrej III. (1290 – 1301) 1 denár Ag. Počas archeologických vykopávkov v Leviciach – Baratka, sa našiel jeden anonymný denár z 11.-12. storočia na kostolnom radovom cintoríne v hrobe č. 39.¹³ Okrem Arpádovských panovníkov do tohto obdobia môžeme zaradiť aj 3 slavónske mince, jedna z nich je od vojvodu Bela (1260 – 1269).

Grošové obdobie (1301 – 1526)

Zbierka mincí z grošového obdobia obsahuje spolu s nálezmi z hradu 48 mincí od 8 uhorských panovníkov. Zastúpení nie sú všetci panovníci, ale aspoň tí najdôležitejší. Úplne chýbajú prví dvaja panovníci – Václav (1301 – 1304) a Otto (1305 – 1308). Od Karola Róberta (1308 – 1342), zakladateľa Kremnickej mincovne, múzeum vlastní 4 denáre. Ďalší anjouovský panovník, Ľudovít I. Veľký (1342 – 1382) má v zbierke 4

¹¹ Prírastková kniha – Numizmatika, Tekovské múzeum v Leviciach, minca je evidovaná pod číslom 5026

¹² HLINKA, Jozef. et al. Nálezy stredovekých a novovekých mincí na Slovensku II. Bratislava: SAV, 1968. s. 50.

¹³ HABOVŠTIK, Alojz. Zaniknutá stredoveká dedina Bratka pri Leviciach. Slovenská Archeológia XI – 2. Bratislava, SAV, 1963, s. 439.

denáre, dva z nich sa našli počas archeologického výskumu v priestore „západného paláca“ Levického hradu. Výskum viedol Zoltán Drenko v rokoch 1970 – 1972, pracovník Slovenského národného múzea – Historicko-archeologického ústavu.¹⁴ Ide o zatiaľ najstaršie nájdené mince z hradného areálu. Od Ľudovítovej manželky, Márie (1382 – 1395), sú v numizmatickej zbierke 2 denáre a v archeologickej zbierke 1 denár takisto nájdený v areáli Levického hradu. V zbierkach sa ďalej nachádza 11 denárov Žigmunda Luxemburského (1387 – 1437) a 3 denáre Ladislava V. (1440 – 1457).

Z tohto obdobia je najpočetnejšie zastúpený Matej Korvín (1458 – 1490), spolu 12 mincí. Jedna z nich je zlatka, vzácna kremnická razba. Na averze je spodobená sediaca Madona s dieťaťom a pod nimi sedí havran. Okolo je nápis „MATHIAS.D G.R.VN-GARIE“. Na druhej strane je zobrazený stojaci sv. kráľ Ladislav s kráľovskými insígniami a nápisom „S.LADISL AVS.REX“. Korvínove mince s vysokým obsahom zlata boli veľmi obľúbené a cenené aj dlho po jeho smrti, ale zachovalo sa z nich len niekoľko kusov, lebo ich neskôr často znova zmincovali a nové mince vyrazili s nižším obsahom drahého kovu. Po smrti Mateja Korvína nastúpila na Uhorský trón dynastia Jagelovcov. Vladislav II. Jagelovský (1490 – 1516) má v zbierkach 6 mincí, z toho jedna nájdená v Novom Tekove a posledný panovník tohto obdobia Ľudovít II. Jagelovský (1516 – 1526) má 7 mincí, 5 z nich taktiež z Nového Tekova.¹⁵

Toliarové obdobie (1526 – 1753)

Ide o jedno z najbohatšie zastúpených období v zbierkach múzea. Evidujeme spolu s hromadnými nálezmi okolo 1600 mincí. Uhorsko patrilo do mnohonárodnostnej Habsburskej monarchie a mince z rôznych kútov ich ríše sa bežne dostávali aj na naše územie. Dôsledne sa teda oddeliť tieto mince nedajú, lebo boli v tej dobe súčasťou obeživa rovnako rakúske mince v Uhorsku a v Česku ako aj uhorské mince v Rakúsku, Česku a iných krajinách monarchie. Bežne sa na našom území používali aj poľské mince, čo dokazujú nálezy z areálu hradu, aj poklady z Ondrejoviec a Źeliezoviec. Do tohto obdobia spadajú, okrem už spomenutých Ondrejoviec a Źeliezoviec, aj poklady z Nového Tekova, 2 poklady z Levíc, Šaroviec a Bátoviec – spolu 7 hromadných náleзов. Tieto poklady sú podrobnejšie popísané nižšie v texte. Okrem týchto hromadných náleзов sú v zbierke početné mince habsburských panovníkov zo samostatných náleзов a darov. V tomto období razili okrem habsburských panovníkov mince aj sedmohradské kniežatá, ako Štefan Bočkaj, Gabriel Betlen a František II. Rákoci, ktorí viedli povstania, ktoré sa dotkli aj priamo Levíc. Niekoľko ich mincí sa našlo v širšom okolí mesta.

Obdobie konvenčnej, spolkovej a rakúskej meny (1753 – 1892)

Panovníčka Mária Terézia (1740 – 1780), ktorá svoje postavenie musela neustále brániť vojnami, sa rozhodla, že zjednotí rôzne menové systémy v zložitom konglome-

¹⁴ DRENKO, Zoltán. Archeologický výskum Levického hradu. s. 113 – 128. Zborník Slovenského národného múzea, História 16. Bratislava: SNM, roč. LXX – 1976.

¹⁵ Prírastková kniha – Numizmatika, Tekovské múzeum v Leviciach, poklad z Nového Tekova je evidovaný pod č. 5048 – 5125.

ráte štátov a kráľovstiev, v ktorých vládla. Túto menu neskôr pomenovali konvenčnou menou.¹⁶ V zbierkach múzea sú zväčša medené mince Márie Terézie práve z obdobia konvenčnej meny. Jej syn Jozef II. (1780 – 1790), ktorý bol neúnavným reformátorom, od ktorého je v zbierke okrem iných aj tzv. krížový toliar z roku 1784, razený v Nizozemsku. Tento toliar obsahoval o desatinu viac striebra ako konvenčný toliar, preto bol vo svojej dobe taký populárny a vyhľadávaný.¹⁷

Od Leopolda II. (1790 – 1792) máme iba málo mincí, no od Františka I. (1792 – 1835) z rôznych období jeho vlády viac ako 200 mincí, ktoré dokumentujú dramatické zmeny počas napoleonských vojen. V roku 1804 sa František II. sám vyhlasuje za rakúskeho cisára Františka I., ale o niekoľko rokov neskôr dochádza k definitívnemu zániku Rímsko-nemeckej ríše. Preto je na minciach spred roku 1806 označovaný ako František II. a na neskorších minciach ako František I. Po Napoleonovej porážke boli k Rakúskemu cisárstvu pripojené severotalianske oblasti Lombardska a Benátska, ktoré mali vlastnú menu. V zbierke múzea sú zastúpené aj tieto mince tzv. centesimi.

Niekoľko mincí zastupuje aj Ferdinanda V., ale najviac mincí z tohto obdobia je od Františka Jozefa I. Dlhé obdobie jeho panovania sa začalo revolučným rokom 1848, z ktorého máme v zbierkach aj prvé mince s kruhopisom v maďarskom jazyku. Sú to medené grajciare s nápisom „MAGYAR KIRALYI VALTO PENZ“ a uhorským štátnym znakom. Po potlačení revolúcie sa vracajú latinské alebo nemecké texty a z mincí mizne zobrazenie uhorského štátneho znaku aj madona používaná už od 12. stor. Konvenčná mena ale nemala po revolúcií dlhý život a v priebehu krátkeho obdobia sa vystriedajú ďalšie dva menové systémy.

Nová mena bola zavedená 1. novembra 1857 na základe dohody s Lichtenštajnskom a štátmi colnej únie. Mala dve úrovne – Spolková, ktorá bola spoločná pre všetkých členov únie a Rakúska, ktorá bola vnútornou menou Rakúskeho cisárstva.¹⁸ Spolková mena nemala dlhé trvanie a zanikla po prusko-rakúskej vojne v roku 1866. Rakúska mena sa udržala, aj napriek krachom burzy a hospodárskym problémom až do roku 1892. Po Rakúsko-uhorskom vyrovnaní sa začali raziť mince, kde jedna strana bola spoločná a nachádzal sa na nej portrét cisára Františka Jozefa I. a na druhej strane mala každá časť svoj vlastný štátny znak. Múzeum dokumentuje toto obdobie mincami rovnakej hodnoty, ale s rozdielnymi znakmi a nápismi v nemčine alebo maďarčine.

Obdobie korunovej meny (1892 – 2008)

Korunová mena je nazývaná aj zlatá mena preto, že zlato slúžilo na krytie hodnoty spoľahlivejšie ako striebro, ktorého cena začala v polovici 19. storočia kolísať. Prechod na novú menu nebol rýchly, ale dokázal stabilizovať hospodárstvo aj hodnotu bankoviek. V monarchii v tomto období razili mince korunovej meny zvlášť pre každú

¹⁶ ZUBÁČKA, Ida. Základy pomocných vied historických. Nitra – UKF, 2002, s. 157. ISBN 80-8050-456-3.

¹⁷ KOLNÍKOVÁ, Eva., HUNKA, Ján. et al. Kronika peňazí na Slovensku (zost. E. Kolníková). Bratislava - Fortuna libri 2009, s. 17. ISBN 978-80-89379-15-6. s. 107.

¹⁸ KOLNÍKOVÁ, Eva., HUNKA, Ján. et al. Kronika peňazí na Slovensku (zost. E. Kolníková). Bratislava - Fortuna libri 2009, s. 130. ISBN 978-80-89379-15-6.

časť krajiny, ale so spoločnou ikonografiou.¹⁹ V zbierkach múzea sú okrem iných aj strieborné 1 koruny Františka Jozefa I. pochádzajúce z rakúskej aj uhorskej časti monarchie. Obe majú znova spoločný portrét panovníka ale na reverze rakúskej mince je zobrazená cisárska koruna pôvodne vyrobená pre Rudolfa II. medzi vavrínovými ratolesťami a na uhorskej je zobrazená Svätoštefanská koruna s nakloneným krížom. Mince, ktoré pochádzajú z rakúskej časti, sú dekoratívnejšie oproti uhorským minciam, ktoré neustále opakujú s určitými obmenami na reverze svätoštefanskú korunu. Ako zaujímavosť môžeme uviesť ešte tri lyžičky, vystavené v stálej expozícii, vyrobené zo strieborných korún Františka Jozefa I.²⁰

Po rozpade Rakúsko-uhorskej monarchie a vzniku Československa prebrala republika korunovú menu.²¹ Z obdobia 1. ČSR máme v múzeu pomerne málo mincí, z nich treba spomenúť aspoň strieborný 10 korunák z roku 1928 s portrétom prezidenta T. G. Masaryka, vydaný pri príležitosti 10. výročia vzniku republiky. V zbierkach je aj posledná pamätná minca vydaná za 1. ČSR pri príležitosti úmrtia prezidenta T. G. Masaryka v roku 1937. Po vzniku Slovenského štátu v roku 1939 bola vyrazená päťkorunáčka s portrétom Andreja Hlinku. Bola prvá z mincí nového štátu. Ju nasledovalo množstvo strieborných pamätných mincí, z ktorých vlastní múzeum desaťkoruny s motívom kniežaťa Pribinu, dvadsaťkorunáčky s motívom Cyrila a Metoda, no najzaujímavejšie sú dva typy pamätných mincí Jozefa Tisu. Prvá bola vydaná ešte v roku 1939, pri príležitosti zvolenia J. Tisu za prezidenta Slovenskej republiky, druhá 50 korunová minca bola vydaná pri príležitosti 5. výročia vzniku štátu. Bola vyrazená z mimoriadne kvalitného striebra, ktorého cena bola vyššia ako nominála hodnota samotnej mince. Do obehu sa dostalo 2 milióny mincí. Takýmto spôsobom chceli zachrániť slovenské striebro, ktoré malo byť prevezené do Nemecka.²² Veľká časť Levického okresu patrila počas udalostí 2. svetovej vojny na základe Viedenskej arbitráže do tzv. Maďarského kráľovstva. Na jeho území sa používala mena nazývaná pengő, z ktorej máme v múzeu niekoľko desiatok mincí.

Po obnovení ČSR bola obnovená aj spoločná mena. Nové mince sa začali raziť od roku 1946 a prvou mincou bola 1 koruna so známym motívom žnice prevzatej z 1 koruny z 1. ČSR. Tento motív sa používal až do roku 1953. Z týchto rokov sú v zbierkach okrem spomínaných 1 korún a halierových mincí aj strieborné pamätné mince. Tieto mince, najmä tie, ktoré boli vydané po „Vít'aznom februári“, majú silné ideologické pozadie. Medzi prvými vyšla 50 koruna k 3. výročiu SNP, v roku 1947, 100 koruna k 30. výročiu vzniku republiky a 100 koruna k oslave 600. ročnej Karlovej univerzity, v roku 1948. S komunistickou ideológiou boli v súlade 50 a 100 koruny k 70. narodeninám J. V. Stalina, z roku 1949 a 100 koruna s portrétom 1. robotníckeho prezidenta

¹⁹ KOLNÍKOVÁ, Eva., HUNKA, Ján. et al. Kronika peňazí na Slovensku (zost. E. Kolníková). Bratislava - Fortuna libri 2009, s. 148-151. ISBN 978-80-89379-15-6

²⁰ Lyžičky z mincí sú evidované v historickom fonde

²¹ ZUBÁČKA, Ida. Základy pomocných vied historických. Nitra – UKF, 2002, s. 159. ISBN 80-8050-456-3.

²² KOLNÍKOVÁ, Eva., HUNKA, Ján. et al. Kronika peňazí na Slovensku (zost. E. Kolníková). Bratislava - Fortuna libri 2009, s. 199. ISBN 978-80-89379-15-6.

Gottwalda, z roku 1951.²³ Z obdobia po menovej reforme v roku 1953 sa v zbierkach objavujú mince iba zriedkavo, nevenovala sa im pozornosť, lebo išlo o súčasné obeživo, ktoré sa v tom období z nepochopiteľných dôvodov nezberalo. Ojedinele sa vyskytujú pamätné mince zo 70. rokov venované významným osobnostiam ako Janko Kráľ, Ján Kollár a Václav Hollar. Rovnako aj krátke obdobie federácie po nežnej revolúcii v roku 1989 je zastúpené iba niekoľkými drobnými mincami.

V súčasnosti múzeum postupne dopĺňa fond aj o mince samostatnej Slovenskej republiky z obdobia korunovej meny ako aj z obdobia zavedenia spoločnej meny Eura.

Mince z Levického hradu

V areáli hradu sa našli mince počas troch výskumov. Pri výkopových prácach v areáli Levického hradu, počas odkrývania a rekonštrukcie stredného a horného hradu, za Gustava Schollera, sa našlo 6 mincí. Nešlo žiaľ, o riadne riadené vykopávky, ale iba o náhodné nálezy, takže presnú polohu nálezov nepoznáme. Ide o 3 denáre panovníkov Rudolfa II., z roku 1589, Mateja II., z roku 1616 a Leopolda I., z roku 1681, 2 groše poľského panovníka Žigmunda III., z rokov 1621, 1624 a medená minca poľsko-litovského panovníka Jána Kazimíra z roku 1666.²⁴ V rokoch 1970 až 1972 viedol archeologický výskum na hrade Zoltán Drenko, ktorý okrem už spomenutých mincí Ludovíta I. a Márie, našiel na hrade aj 1 viedenský fenig.²⁵ Z toliarového obdobia sa našli mince Ferdinanda I. - 2 ks, Maximiliána II. - 3 ks, Gabriela Bethlema - 1 ks, Ferdinanda II. - 14 ks, Ferdinanda III. - 13 ks, Leopolda I. - 2 ks. Z územia mimo Uhorska sa našla iba jedna minca poltorák poľského panovníka Žigmunda III. z roku 1624.²⁶ Počas výskumu Margaréty Pöhlhös v roku 1983 sa našla len jedna minca, bližšie neurčený strieborný denár z polovice 17. storočia.²⁷

HROMADNÉ NÁLEZY MINCÍ

Želiezovské viedenské fenigy

V roku 1950 pri kopaní jamy na zemiaky objavil vo svojom dvore Štefan Trnavský v nádobe asi 1000 strieborných mincí.²⁸ Väčšinu nálezu sa podarilo získať Archeologickému ústavu v Nitre, ktorý dodnes vlastní 815 fenigov. Ostatné mince si nálezca ponechal na pamiatku a postupne rozdával svojej rodine. V roku 1975 od pána

²³ KOLNÍKOVÁ, Eva., HUNKA, Ján. et al. Kronika peňazí na Slovensku (zost. E. Kolníková). Bratislava - Fortuna libri 2009, s. 216. ISBN 978-80-89379-15-6.

²⁴ HLINKA, Jozef. et al. Nálezy stredovekých a novovekých mincí na Slovensku II. Bratislava: SAV, 1968. s. 148.

²⁵ HLINKA, Jozef. et al. Nálezy mincí na Slovensku. III. Bratislava: Veda, 1978, s. 52.

²⁶ HLINKA, Jozef. et al. Nálezy mincí na Slovensku. III. Bratislava: Veda, 1978, s. 63.

²⁷ PÖLHÖS, Margaréta. Nálezová správa z archeologického výskumu Levického hradu, 1983. Depon. in: Tekovské múzeum v Leviciach, pod č. 11397/N8732.

²⁸ HLINKA, Jozef., et al. Nálezy stredovekých a novovekých mincí na Slovensku. II. Bratislava: SAV, 1968, s. 63.

Trnavského odkúpilo múzeum 22 viedenských fenigov pochádzajúcich z tohto nálezu.²⁹ V poklade, ktorý bol ukrytý začiatkom 14. stor., sa nachádzajú viedenské fenigy z prelomu 13 a 14. storočia. Fenig je vlastne názov denára v nemeckej jazykovej oblasti a na našom území sa vo väčšom počte objavujú už od panovania posledných Arpádovcov. Je to prejav menovej krízy, keď sa obsah striebra v domácich minciach znížil tak radikálne, že ľudia začali vo väčšej miere používať cudzie, hodnotnejšie mince ako už spomenuté viedenské fenigy a od začiatku 14. storočia aj pražské groše.³⁰

Ondrejovský poklad

Hromadný nález mincí objavený v júni roku 1972 v katastri obce Ondrejovce patrí medzi najzaujímavejšie pokladové kolekcie v zbierkach múzea. Bol objavený po hlbokej orbe, ale nezachoval sa úplný nález.³¹ Zachránilo sa 91 mincí a dva zlomky z nádoby, v ktorej bol poklad pôvodne uložený.³² Do múzea ich odovzdal obyvateľ obce Robert Potocký, ktorý zamestnancom múzea ukázal aj miesto nálezu. Poklad obsahuje mince od 2. polovice 15. storočia po koniec 16. storočia. Najstaršou mincou v zachránenej časti nálezu je polgroš poľského panovníka Kazimíra IV., ktorý vládol v rokoch 1447 až 1492, najmladšou razbou je kremnický denár z roku 1593. Keďže nevieme, koľko a akých mincí obsahoval celý poklad, vieme len ťažko odhadnúť čas jeho ukrytia do zeme. Podľa zachovanej časti sa odhaduje doba ukrytia pokladu na koniec 16. alebo v prvých rokoch 17. storočia. Väčšina mincí bola vyrazená v Kremnici, ale obsahuje mince zo severoeurópskych štátov, najmä poľské, spred roku 1548, kedy sa nariadením Ferdinanda I. zakázalo ich používanie.³³ V poklade je 8 poľských polgrošov od panovníkov: Kazimíra IV. (1447-1492) – 1 ks, Jána Alberta (1492-1501) – 3 ks, Alexandra (1501-1506) – 1 ks a Žigmunda I. (1506-1548) – 3 ks. Ďalej groš Žigmunda II. Augusta (1548-1572) z Litovského veľkokniežatstva, 2 groše Žigmunda I. Poľského (1506-1548) zo Západného Pruska, groš Jána (1535-1561) z Braniborska-Pruska, groš Alberta z Brandenburgu (1525-1560) z Pruského vojvodstva a groš Štefana Báthoriho (1575-1586) až z pobaltskej Rigy. Z Uhorských razieb sú po jednom denári zastúpení Ľudovít II. Jagelovský (1516-1526) a Ján Zápoľský (1526-1540). Habsburgovci sú zastúpení v poklade spolu 75 mincami, z toho Ferdinand I. (1526-1564) 15-timi denármi, Maximilián II. (1564-1576) 17-timi denármi, Rudolf II. (1576-1612) 41 denármi a dvoma toliarmi.³⁴

²⁹ Prírastková kniha – numizmatika, Tekovské múzeum v Leviciach, poklad je evidovaný pod č. 5395 - 5416

³⁰ KOLNÍKOVÁ, Eva., HUNKA, Ján. et al. Kronika peňazí na Slovensku (zost. E. Kolníková). Bratislava - Fortuna libri 2009, s. 58-64. ISBN 978-80-89379-15-6

³¹ HLINKA, Jozef. et al. Nálezy mincí na Slovensku. III. Bratislava: Veda, 1978, s. 61.

³² Prírastková kniha – Numizmatika, Tekovské múzeum v Leviciach, poklad je evidovaný pod č. 6217 - 6307

³³ ZUBÁČKA, Ida. Základy pomocných vied historických. Nitra – UKF, 2002, s. 156. ISBN 80-8050-456-3.

³⁴ KOLNÍKOVÁ, Eva. Ondrejovce – Nálezová správa. 1 s. mnc. Depom in: Tekovské múzeum Levice

Poklad z Nového Tekova

Poklad uhorských denárov bol nájdených v Novom Tekove, v miestnej časti Marušová, po maďarsky nazývaná Marosfalva. Bližšie okolnosti nálezu ale nie sú známe. Nepoznáme ani jeho pôvodný rozsah, či ide o celok alebo o časť väčšieho pokladu. Múzeum eviduje vo svojich zbierkach 77 mincí pochádzajúcich určite z tohto nálezu a jeden zlomok strieborného obolu bez datovania. Najstaršou mincou v poklade je strieborný denár Mateja Korvína (1458 – 1490). Ďalej obsahuje 1 denár Vladislava II. Jagelovského (1490 – 1516) a 5 denárov Ľudovíta II. Jagelovského (1516 – 1526). Od Ľudovíta je v poklade jedna drobná minca pochádzajúca z Čiech. Z nepokojného obdobia po Moháčskej katastrofe je v poklade 13 mincí od Jána Zápoľského (1526 – 1540) z rokov 1527 - 1530. Zvyšné mince z pokladu sú razby Ferdinanda I., všetky z rokov 1528 a 1529.³⁵ Na základe najmladšej mince Jána Zápoľského z roku 1530 môžeme predpokladať, že poklad bol skrytý koncom roku 1530, keď turecké vojsko v polovici decembra nečakane prekročilo Dunaj a vtrhlo na juhozápadné Slovensko.³⁶ Poklad je zaujímavý tým, že je medzníkom medzi dvoma historickými obdobiami a zároveň stojí na prelome grošového a toliarového obdobia.

Levice – 1. ČSR

Bližšie okolnosti nálezu tohto pokladu sú neznáme. Objavili ho za 1. ČSR (preto ho takto nazývame) a patrí počtom mincí k najväčším pokladom v numizmatickej zbierke múzea. Údaje o jeho zložení sa rozchádzajú. Podľa jedného zdroja sa pôvodne nachádzalo v poklade okolo 600 mincí, ale publikovaných bolo iba 195, ostatné boli považované za stratené.³⁷ Na základe prírastkovej knihy sa v múzeu spolu nachádza 593 mincí zo 16. a začiatku 17. storočia. Z obdobia panovania Ferdinanda I. (1526 – 1564) poklad obsahuje 152 strieborných denárov, od Maximiliána II. (1565 – 1576) 81 denárov a od Rudolfa II. (1576 – 1608) 351 denárov. V poklade je ešte 7 mincí s poškodeným dátumom alebo sú úplne zodraté. Všetky tieto denáre sú uhorské a boli vyrazené v Kremnici. Najstarší je z roku 1528 a najmladší z roku 1602. Okrem nich sú v poklade aj dva sedmohradské denáre z rokov 1552 a 1556. Je to jeden z mála hromadných náleзов mincí, ktorý sa nachádza v múzeu celý alebo aspoň jeho väčšia časť.³⁸

Želiezovský poklad

Poklad našiel Štefan Polák v lete 1961, pri kopaní pivnice vo svojom dome v mestskej časti Mierová osada 5. Mince boli v počte 251 ks uložené v keramickej nádobe.³⁹ Okrem 213 uhorských denárov z rokov 1611 až 1641 od habsburských

³⁵ Prírastková kniha – Numizmatika, Tekovské múzeum v Levciciach, poklad je evidovaný pod č. 5048 – 5125.

³⁶ MRVA, Ivan. Zápas o uhorskú korunu. In: MANNOVÁ, Elena. (Ed.) Krátke dejiny Slovenska. Bratislava: Academic Electronic Press 2003. s. 116. ISBN 80-88880-53-X.

³⁷ HLINKA, Jozef. et al. Nálezy stredovekých a novovekých mincí na Slovensku. II. Bratislava: SAV, 1968, s. 106.

³⁸ Prírastková kniha – Numizmatika, Tekovské múzeum v Levciciach, poklad je evidovaný pod č. 1675 – 2267.

³⁹ HLINKA, Jozef. et al. Nálezy stredovekých a novovekých mincí na Slovensku. II. Bratislava: SAV, 1968, s. 114.

panovníkov Mateja II., Ferdinanda II. a Ferdinanda III., obsahoval aj groše a toliare z iných území Habsburskej monarchie ako Českého kráľovstva, Sliezska, Viedne, Korutánska, Štajerska, Tirolska a Sedmohradska. Z Prahy pochádza 7 grošov z rokov 1624 – 1642 a toliar z roku 1624. Sliezska je zastúpené 8 grošmi z rokov 1626 – 1638. Z moravského Brna pochádza groš z roku 1625 a Mikulova groš z roku 1627. Rakúske mince sú z dvoch mincovní - 5 grošov z Viedne z rokov 1624 – 1637 a 1 groš zo St. Pöltenu z roku 1626. Z územia Korutánska pochádzajú 3 groše z rokov 1625, 1636 a dva toliare z Klagenfurtu z rokov 1620, 1621. Zo Štajerska pochádza jeden groš z roku 1624. Tirolsko je zastúpené 3 mincami, groš arcikniežaťa Leopolda, toliar arcikniežaťa Ferdinanda a toliar arcikniežaťa Maximiliána III. z roku 1618. Sedmohradska je zastúpené denárom Gabriela Betlena z roku 1626 a toliarom z roku 1634. Zo zahraničných mincí poklad obsahuje groš Žigmunda III. Poľského z roku 1606, dicken z roku 1622 zo Švajčiarskeho St. Gallenu a toliar z Holandského Utrechtu z roku 1618.⁴⁰

Šarovecký poklad

Hromadný nález mincí z obdobia vlády Leopolda I. (1657-1705) našiel 19. mája 1984 Michal Čonka, dôchodca zo Šaroviec pri sadení tekvice v záhrade za svojím domom. Pôvodne obsahoval asi 130 mincí, z ktorých iba 51 mincí odovzdal na tretí deň na miestny národný výbor, kde ich úradne prevzali. Ostatné mince nálezca rozdal v miestnom pohostinstve a napriek opakovanej výzve MNV sa túto časť pokladu nepodarilo skompletizovať. Počas prieskumu Archeologického ústavu SAV v Nitre, na mieste nálezu sa podarilo nájsť ešte 14 strieborných mincí. Pri obhliadke sa našli aj črepy z nádoby, v ktorej bol poklad pôvodne uložený.⁴¹ Väčšinu nálezu tvoria mince Leopolda I. (1657 – 1705). Z kremnickej mincovne pochádza 54 kusov 15-grajciarov z rokov 1674 až 1682 a jeden 6-grajciar z roku 1673. Z Korutánska pochádza jeden 15-grajciar z roku 1675, z viedenskej mincovne štyri 15-grajciare z rokov 1662, 1674 a dva 6-grajciare z roku 1680, z mincovne v Gráci jeden 15-grajciar z roku 1665. Okrem mincí Leopolda I. sa v zachránenej časti pokladu nachádzajú iba dve mince iného panovníka a to 1/6 toliara z roku 1676 od Johana Friedricha (1667 – 1686) z Brandenburska a 6-grajciar z roku 1679 od moravského biskupa Karola II. Lichtenšteina (1664 – 1695).⁴² Doba ukrytia pokladu sa najpravdepodobnejšie datuje (podľa najmladších mincí – uhorských 15-grajciarov z roku 1682), do obdobia okolo roku 1683. V tom období tiahli územím dnešného Slovenska turecko-tatárske vojenské oddiely, ktoré mali zabrániť poľským vojskám prísť na pomoc obliehanej Viedni.

⁴⁰ Prírastková kniha – Numizmatika, Tekovské múzeum v Leviciach, poklad je evidovaný pod č. 5126 – 5377.

⁴¹ HUNKA, Ján. Hromadný nález mincí zo Šaroviec, okres Levice. s. 265 – 267. in: Slovenská numizmatika IX. Bratislava: Veda, 1986

⁴² Prírastková kniha – Spoločenské vedy, Tekovské múzeum v Leviciach, poklad je evidovaný pod č. N7430 – N7494.

Uhorsko, Ján Zápoľský (1526 – 1540), denár, Ag, 1527.

Sedmohradsko, Ferdinand II. (1618 – 1637), Nagybánya, toliar, Ag, 1634.

Salzburg, Salzburšké arcibiskupstvo, 15-grajciar, Ag, 1689.

Uhorsko, František II. Rákoczi, Kremnica, X-poltúra, Cu, 1706.

Rakúsko, František I. (1792 – 1835), Viedeň, toliar, Ag, 1821.

Maďarsko, bankovka, 1 miliárd pengő, 1946.

Levice – Podlužianka

Poklad mincí sa našiel v júli 1955 pri úprave rieky Podlužianka v Leviciach. Bol uložený v nádobke v hĺbke asi 20 cm.⁴³ Obsahuje 113 strieborných mincí, skoro všetky z obdobia vlády Leopolda I. (1657 – 1705) okrem jedného denára Ferdinanda II. z roku 1628, ktorý je zároveň aj najstaršou mincou v poklade. Najmladšími mincami sú poltura a ¼ toliara z roku 1701, a preto sa predpokladá, že bol skrytý v dôsledku nepokojného obdobia pred povstaním Františka II. Rákociho, ktoré vypuklo v roku 1703. Poklad tvorí pestrá paleta 96 kusov uhorských mincí od drobných duarií z rokov 1696 – 1700, denárov z rokov 1628 – 1696, poltúr z rokov 1696 – 1701, groš z roku 1695, 15-grajciarov z rokov 1663 – 1695 a ¼ toliara z roku 1701. Ďalšiu časť pokladu tvoria 15-grajciare z ostatných území Habsburskej monarchie. Z Rakúska pochádza 5 kusov 15-grajciarov z rokov 1659 – 1664, z Tirolska 3 kusy 15-grajciarov z roku 1696, zo Štajerska 15-grajciar z roku 1696, Sliezka-Vratislavi 4 kusy 15-grajciarov z rokov 1664 – 1696, Vratislavského biskupstva 15-grajciar z roku 1694, Olomouckého biskupstva 2 kusy 15-grajciarov z rokov 1676, 1694 a z Württembergu 15-grajciar z roku 1685.⁴⁴

Bátovské rákóciovské mince

O náleze informuje Seminár pomocných vied historických na Filozofickej fakulte UK riaditeľ múzea Ján Kováčik. Bol nájdený na jar 1959 v Bátovciach pri kopaní vinice. Obsahoval asi 100 kusov medených a niekoľko strieborných „pravdepodobne Rákociovských mincí“.⁴⁵ V čase písania správy, 14. septembra 1959, boli uložené u učiteľa Gracu v Bátovciach. O ďalších osudoch pokladu sa správa zatiaľ nenašla, ale vo fonde je evidovaných 71 medených Rákociovských mincí, ktorých prírastkové aj evidenčné čísla idú za sebou a teda tvoria jeden celok. Ide o poltury a X (10) poltury z rokov 1704 až 1707. Spomínané strieborné mince sa v zbierkach nenachádzajú. V čase nálezu bol Pavol Behula, historik múzea dlhodobo chorý, a teda nemohol nález vidieť. Predpokladám, že po svojom návrate do múzea sa mu časť nálezu podarilo zachrániť. V tejto časti sa nachádzajú 4 ks poltury 1704, 2 ks X poltury 1704, 11 ks poltury 1705, 9 ks X poltúr 1705, 12 ks poltúr 1706, 10 ks X poltúr 1706, 22 ks poltúr 1707 a 2 ks poltúr s poškodeným dátumom.⁴⁶

ZAHRANIČNÉ MINCE

Rozsiahla zbierka zahraničných mincí z veľkej časti pochádza ešte z Nécseyho kolekcie. Niekoľko poľských, švajčiarskych a nizozemských mincí sa našlo aj v niektorých hromadných nálezoch. Ďalšie mince pochádzajú od najrôznejších darcov, ktorí

⁴³ HLINKA, Jozef. et al. Nálezy stredovekých a novovekých mincí na Slovensku. II. Bratislava: SAV, 1968, s. 142.

⁴⁴ Prírastková kniha – Numizmatika, Tekovské múzeum v Leviciach, poklad je evidovaný pod č. 4715 – 4827.

⁴⁵ HLINKA, Jozef. et al. Nálezy stredovekých a novovekých mincí na Slovensku. II. Bratislava: SAV, 1968, s. 145.

⁴⁶ Prírastková kniha – Numizmatika, Tekovské múzeum v Leviciach, nález je evidovaný pod č. 261 – 331.

často venovali múzeu staré neplatné mince z dovoleník alebo zahraničných ciest. Preto tento fond tvoria z veľkej časti mince z konca 19. a 1. polovice 20. storočia, z 43 štátov z celého sveta. Okrem európskych štátov ako Francúzsko, Veľká Británia, Malta, Španielsko, Portugalsko, Taliansko, Švajčiarsko, Holandsko, Belgicko, Luxemburg, Dánsko, Švédsko a Estónsko, sú to najmä okolité štáty, medzi ktorými je Maďarsko, Poľsko, Rakúsko a Rusko (neskôr ZSSR). Z balkánskej oblasti sú to Rumunsko, Moldavsko, Bulharsko, Srbsko, Juhoslávia, Čierna Hora, Albánsko a Grécko. Mimo Európy sú to africké štáty Egypt, Alžírsko, Etiópia a Južná Afrika, ázijské štáty Turecko, Irak, Irán, Britská India, Čína, Mongolsko a Japonsko. Z Ameriky ide o mince USA, Kanady a Kuby.⁴⁷ Z mnohých týchto štátov sú v zbierke aj staršie mince, ktoré nepatrili do Necseyovskej zbierky. Množstvo mincí pochádza z územia Rímsko-nemeckej ríše, s ktorou sme boli spojený spoločným panovníckym rodom a neskoršieho Nemeckého cisárstva. Ide najmä o mince zo Saska, Bavorska a Pruska. V zbierke sú okrem panovníkom vydaných mincí aj razby vydané jednotlivými biskupstvami ako Olo-mouc, Brixen a najmä Salzburg. Zaujímavosťou sú grosetá mestského štátu v Dalmácii – Ragusa, dnešný Dubrovník, ktorý bol silnou konkurenciou inému mestskému štátu na Jadrane, Benátkam.

ZBIERKA BANKOVIEK

V súčasnosti múzeum eviduje v numizmatickej zbierke 1035 papierových bankoviek. Najstaršou bankovkou je 2 gulden z roku 1800, vydaný ešte rímsko-nemeckým cisárom Františkom II. Pre nás sú z historického hľadiska zaujímavé bankovky vydané uhorskou vládou v rokoch 1848 – 49, tzv. „Košutovky“. V zbierkach múzea je 70 takýchto bankoviek. Po porážke revolúcie si ich ľudia odkladali na pamiatku a nevydali ich dobrovoľne úradom, lebo viedenský dvor prikázal „Košutovky“ zabaviť bez akejkoľvek kompenzácie. Najpočetnejšie sú v zbierke zastúpené Rakúsko-Uhorské bankovky korunovej meny zo začiatku 20. stor., každej vtedy používanej nominálnej hodnoty. Niektoré z nich sú označené kolkami nástupníckych štátov Rakúsko-Uhorskej monarchie ako Rakúskej republiky, Maďarska, Rumunska a Československej republiky. Z obdobia 1. Československej republiky múzeum vlastní iba málo bankoviek, aj to nižšej nominálnej hodnoty. Vo väčšom počte sú zastúpené medzivojnové bankovky Rakúskej republiky a Maďarského kráľovstva, najmä zbierka rakúskych Hellerov v počte 123 kusov. Z medzivojnového obdobia pochádza aj väčšina nemeckých bankoviek v hodnote od 1 marky až po inflačnú bankovku 100 Milliarden Mark. Početné inflačné bankovky pengő v zbierke pochádzajú aj z povojnového Maďarska z rokov 1945 – 46, keď tam inflácia dosiahla rekordnú úroveň. Miliónové a miliardové bankovky vtedy neboli ničím neobvyklým. Na jednej z týchto bankoviek je ručne dopísaný český text priania toľkých peňazí, ako je uvedených na nej, lenže v československých korunách. Z obdobia druhej svetovej

⁴⁷ Zoznam je spracovaný na základe Prírastkových kníh

vojny je Slovenský štát zastúpený 13 bankovkami Koruny slovenskej od nominálnej hodnoty 5 korún až po 5000 korún, ktorá sa reálne nedostala do obehu. Obdobie protektorátu Čechy a Morava je zastúpené 20 bankovkami. Z obdobia povojnového Československa je zatiaľ najmladšou zaevidovanou bankovkou 5 koruna z roku 1961, 70. a 80. roky chýbajú v zbierke úplne. Toto obdobie bude treba postupne doplniť. Z obdobia samostatnej Slovenskej republiky dostalo múzeum do svojich zbierok od Národnej banky Slovenska dve kompletné série bankoviek korunovej meny od 20 koruny až po 5000 korunu.

Zo zahraničných bankoviek sú v zbierkach okrem už spomenutých maďarských pengő, rakúskych kronen a nemeckých mark, početne zastúpené aj ruské ruble. Väčšina pochádza z obdobia tesne pred vypuknutím prvej svetovej vojny alebo z dramatického obdobia od uchvátenia moci bolševikmi po víťazstvo v občianskej vojne. Niekoľko bankoviek pochádza aj z obdobia Sovietskeho zväzu, najmä z 30. rokov. Z okolitých štátov sú v zbierke poľské zloté a ukrajinské karbovance, zo severu Európy, litovské rubli, z juhovýchodnej Európy rumunské lei, bulharské leva, juhoslovenské dináre a čiernohorský perper. Zo západoeurópskych štátov máme aspoň niekoľko bankoviek z Talianska, Francúzska a Lichtenšteinska. Najvzdialenejšou bankovkou je 1 peso z roku 1947 z Argentíny.⁴⁸

ZBIERKA MEDAILÍ

Vo fonde Tekovského múzea je niekoľko stoviek medailí, ale netvorí ucelený fond. Medaily sa nachádzajú rozptýlené v troch odlišných fondoch. Vo fonde umenia sa nachádza iba 10 kusov medailí a plakiet od autorov z regiónu. Vo fonde histórie sú uložené medaily, ktoré majú súvis s regionálnou históriou. Najväčšia časť sa nachádza vo fonde numizmatiky, kde je 160 medailí a plakiet. Väčšina pochádza z Uhorska a sú vytvorené na pamiatku významných udalostí alebo osobností. Najstaršou medailou mimo antiky je Pamätná medaila oslobodenia Budína z pod tureckej okupácie. Na medailách sú zachytené aj ďalšie dôležité alebo pamätné udalosti uhorských dejín, na ktoré sa nemalo zabudnúť: Pragmatická Sankcia, 100 rokov Pazmanea, vysviacka Ostrihomskej baziliky a otvorenie parlamentu v roku 1865. Mnoho medailí je venovaných obdobiu Mileniových osláv v roku 1896. V zbierke sú aj medaily venované osobnostiam maďarskej politiky a literatúry (Kossuth Lajos, Deák Ferencz alebo Jokai Mór). Osobitou skupinou sú medaily venované habsburským panovníkom, najmä Františkovi Jozefovi I. a jeho manželke Alžbete, známejšej pod menom Sisi. Z obdobia Československa a Slovenského štátu je vo fonde numizmatiky iba málo medailí. Za zmienku stojí pamätná medaila T. G. Masaryka – In Memoriam z roku 1937 a pamätná medaila Otvorenia snemu Slovenskej republiky 18. januára 1939.

Zo zahraničia vlastní múzeum niekoľko zaujímavých exemplárov, napr.: Jubilejná medaila, princ Jerome 1784 – 1860, z Francúzska, Pamätná medaila anglickej panovníčky Viktórie a Pamätná medaila Wilhelma II. k 20. výročiu cisárstva v Ne-

⁴⁸ Zoznam je spracovaný na základe Prírastkových kníh

mecku. Obsahuje aj niekoľko galvanoplastických kópií, kde aspoň týmto spôsobom sú evidované medaile, ktoré sa nepodarilo získať v origináloch. Na osobitom mieste treba spomenúť cirkevné medaily. Okrem klasických pamätných medailí z pútnických miest ako Lurdy, k významným výročiam ako svätý rok 1900 alebo rôznym svätým ako sv. Juraj, múzeum vlastní aj niekoľko pamätných medailí a plaket pápežov. Najstaršou pápežskou medailou je medaila Benedikta XIII. (1724 – 1730) z roku 1725. Ďalšou medailou z 18. stor. je medaila Pia VI. (1775 – 1799). Najviac medailí je z 19. stor. od pápežov Lea XII. (1823 – 1829), Pia IX. (1846 – 1878) a Lea XIII. (1878 – 1903). Zbierka končí v 1. polovici 20. stor. pamätnou medailou pápeža Pia X. (1903 – 1914) a plaketou Pia XI. (1922 – 1939).⁴⁹

MEDAILÓN MARKA AURÉLIA

Najstarším a najvzácnejším predmetom v zbierke medailí je medailón cisára Marka Aurélia (vládol 161 – 180). Na averze je portrétny profil cisára Marka Aurélia a nápis „M.AVRELIVSANTONINVSPIVS.AVG.BRIT.PMTRP.XVI“. Na reverze je triumfálny sprievod cisára, v ruke s kopijou, ťahaného štvorzáprahom, idúcim zľava doprava. Voz je zdobený alegorickým výjavom, jedna z postáv sa podobá na okrídleného Génia. Nad výjavom je nápis „IMP.II.COSIIIIPP“. Za vozom je písmeno S a pred štvorzáprahom je písmeno C. Je vyrazený z bronzu s priemerom 35,5 mm a hrúbka sa pohybuje od 3,4 mm na okraji až po 5,7 mm v strede portrétnej časti. Okraje sú hladké. Jeho váha je 36,84 g. Datovaný je do roku 161, ktorý bol určený na základe počtu tribunátov uvedenom na averze. Na reverze sa nachádza chyba v počte konzulátov. Markus Aurélius bol konzulom iba trikrát, ale na medailóne je uvedený štvrtý konzulát.⁵⁰ Tento omyl iba zvyšuje hodnotu vzácného medailónu.⁵¹

ZÁVER

Pre rozsiahlosť a rozmanitosť numizmatického fondu sa nedá v tejto práci podrobne opísať celá zbierka. V práci sa zameriavam na tie najdôležitejšie predmety, hromadné nálezy alebo celky. Písanie práce sťažoval aj fakt, že väčšia časť fondu nebola spracovaná druhostupňovo a už vypísané druhostupňové karty nezodpovedajú dnešným požiadavkám. Rovnako písanie sťažovala aj nedôsledne prepísaná Prírastková kniha, kde chýba väčšina údajov, týkajúca sa pôvodu a miesta nálezu. Často boli v niektorých záznamoch chybné údaje, na ktoré sa prišlo až pri fyzickej kontrole, a preto je možné, že ešte môže dôjsť k určitým zmenám a novým určeniam.

Zbierka je dôležitou súčasťou regionálnych dejín. Okrem toho, že sú v nej evidované poklady a nálezy zo širšieho okolia Levíc, jej súčasťou sú aj časti významných súkromných zbierok. V poslednom čase sa do zbierok múzea nedostal ani jeden hro-

⁴⁹ Zoznam je spracovaný na základe Prírastkových kníh

⁵⁰ Konzultované s prof. Jankou Hečkovou CSc.

⁵¹ Medailón je evidovaný pod č. N7429

madný nález mincí. Často sú tieto nálezy zneužívané, rozpredávané na burzách a vyvážané do zahraničia. Týmto prichádzame o dôležité dokumenty našich dejín. Hromadné nálezy mincí nie sú iba hodnotným pokladom, ale ilustrujú aj hospodárske vzťahy širšieho regiónu. Ich zloženie môže veľa napovedať o obchodných trasách a dobe ukrytia. V našom regióne plienia archeologické náleziská v okolí Demandíc a Pohronského Ruskova detektoristi, ktorí takýmto spôsobom obohacujú iba seba, ale ochudobňujú nasledujúce generácie o poznanie svojich regionálnych dejín.

Administratívne do bývalej Tekovskej župy, po ktorej nesie svoje meno naše múzeum, patrila aj Kremnica. Bola slobodným kráľovským mestom, v ktorom dodnes pracuje známa mincovňa. Hoci už nepatrí do nášho zberného regiónu, v zbierkach múzea sú stovky jej razieb, a preto je dôležité udržať určitú kontinuitu tejto kolekcie. Rovnako je potrebné nadviazať na odkaz zakladateľa nášho múzea Jozefa Necseyho, z ktorého zbierky deponujeme dodnes okolo 800 mincí. Zbierka sa musí stať živou súčasťou múzea a nielen mŕtvym fondom zapadnutým prachom.

Autor fotografií: Ján Kassai, 2010

POĎAKOVANIE

Ďakujem PhDr. Jánovi Hunkovi, CSc. za pomoc pri písaní článku a odporúčania na literatúru.

LITERATÚRA

- DANO J. 2002: Medzníky v histórii Tekovského múzea v Leviciach. Pp. 3-7. In: DANO J. & SMETANA V. (eds.): Múzeum v premenách času. 1927 – 2002. Pamätnica k 75. výročiu založenia múzea v Leviciach. Tekovské múzeum Levice, 99 pp.
- DRENKO Z. 1976: Archeologický výskum Levického hradu. *Zborník Slovenského národného múzea* **70**, *História* (16): 113-128.
- HABOVŠTIAK A. 1963: Zaniknutá stredoveká dedina Bratka pri Leviciach. *Slovenská Archeológia* **11-2**, Bratislava, SAV, 439 pp.
- HLINKA J, KRASKOVSKÁ L & NOVÁK J. 1968: Nálezy stredovekých a novovekých mincí na Slovensku. II. Bratislava, SAV, 199 pp.
- HLINKA J., KOLNÍKOVÁ E., KRASKOVSKÁ L & NOVÁK J. 1978: Nálezy mincí na Slovensku. III. Bratislava, Veda, 296 pp.
- HUNKA J. 1986: Hromadný nález mincí zo Šaroviec, okres Levice. *Slovenská numizmatika* **9**: 265 – 267.
- KOLNÍKOVÁ E., HUNKA J., Minarovičová E. & Šustek Z. 2009: Kronika peňazí na Slovensku. Bratislava - Fortuna libri, 272 pp. ISBN 978-80-89379-15-6.
- MRVA I. 2003: Zápas o uhorskú korunu. Pp. 112-125. In: MANNOVÁ E. (ed.): Krátke de-

jiny Slovenska. Bratislava: Academic Electronic Press, 369 pp. ISBN 80-88880-53-X.

- ONDROUCH V. 1964: Nálezky keltských, antických a byzantských mincí na Slovensku. I. Bratislava: SAV, 1964, 199 pp + mapová príloha.
- PÖLHÖS M. 2002: Historické pracovisko a historické zbierky Tekovského múzea. Pp. 31-37. In: DANO J. & SMETANA V. (eds.): Múzeum v premenách času. 1927 – 2002 Pamätnica k 75. výročiu založenia múzea v Leviciach. Tekovské múzeum Levice, 99 pp.
- PÖLHÖS M. 2008: Nové poznatky o vzniku Mestského múzea v Leviciach. *Acta Musei Tekovensis Levice* 7: 100-108.
- ZUBÁČKA I. 2002: Základy pomocných vied historických. Nitra, UKF, 181 pp. ISBN 80-8050-456-3.

PRAMENE

- KOLNÍKOVÁ E. 1972: Ondrejovce – Nálezová správa. 1 s. mnc. Depon. in: Tekovské múzeum Levice.
- PÖLHÖS M. 1983: Nálezová správa z archeologického výskumu Levického hradu. Depon. in: Tekovské múzeum v Leviciach, pod č. 11397/N8732.
- Prírastkové denníky – Numizmatika, Spoločenské vedy. Tekovské múzeum v Leviciach

Recenzent: PhDr. Ján Hunka, CSc.